

Az identitás perspektívái

A létértelmezés plurális perspektíváira, valamint ezek felfedésének szükségességére Friedrich Nietzsche, többek között A vidám tudomány aforizmáiban hívta fel a figyelmet. Bence Erika és Németh Ferenc Individual and Society [Egyén és társadalom] című tanulmánygyűjteménye – mely Pécssett, az Ethosz Tudományos Egyesület és a Virágmandula Kft. gondozásában jelent meg – nemcsak a létértelmezés e pluralitásának felismerését adja, hanem a változó-eltérő perspektívák alkalmazását illetően is példával szolgál. Eppen ebben áll különlegessége.

A szerzők önálló és közös tanulmányait angol nyelven közreadó kötet az egyén és a társadalom kérdéseit, viszonyait járja körül, melyhez főképp irodalmi, történeti és kulturális tematika szolgál vezérfonalul. Azaz, a címben megjelölt egyén és társadalom változatos problematikáit a szerzők az identitás kérdésének irodalmi, történeti és kulturális perspektíváiból tárják fel. A feltárás két csapást jelöl ki a maga számára. Az irodalmi perspektívát előtérbe helyező tanulmányok az irodalmi alkotások, a szövegek kontextusának, műfajának, valamint ezek értelmezési horizontjainak megismertetése által mutatnak rá az egyéni és a társadalmi identitás dilemmáira, a plurális olvasatok szükségességére, valamint az interdiszciplináris átjárhatóság kialakításának előnyeire. A másik csapás nemzeti és kulturális viszonylatok szövedékeként, a történetiség perspektívája felől közelít meg főképp irodalmi szövegeket, így keresve a választ az identitás kérdésének történeti megválaszolhatóságára, valamint ezekben mutatva fel az identitás keresésének lehetséges útjait mind az egyén, mind a társadalom számára.

A kötet tanulmányai e két irány által kijelölt két csapáson vezetik az olvasót, melyeket tehát a történeti és kulturális identitás irodalmi konstrukciója, valamint az irodalomban rejlő történeti értelmezés, rekonstrukció lehetőségei képviselnek. Az irodalmi szöveg konstrukciójának perspektíváját előtérbe helyező tanulmányokból kitűnik a szövegvilágban a történeti-

ség értelmezésében betöltött meghatározó szerepe. A szerzőpáros által jegyzett „Text based historical experience” [Szövegalapú történelmi tapasztalat] című tanulmány a történelmi regény egy alternatív konstrukciójának lehetőségét mutatja be, ezzel pedig a történeti horizontok eltérő értelmezéseinek lehetőségeit tárja az olvasó elé, melyek magukban foglalják a történelem szövegekre alapozott értelmezésével, az intertextualitással, valamint a diszkurzív összefüggések kérdésével való számot vetés szükségességét.

A szerzők a történetiség irodalmi konstrukciójában rejlő lehetőségek feltárásával az irodalmi művek lehetséges műfaji identitásának horizontjait is az olvasó elé tárják. Ez elmondható Bence Erika két további tanulmányáról is, melyek a kötet végén kapnak helyet. Mindkét írás a vajdasági magyar irodalom szövegeképző tendenciáinak újabb megközelítéseivel szolgál, egyikük a többnyelvűség, a multikulturális identitás felől, a másik a szöveges átszállások, azaz áthallások, valamint azok sokértelmű határátlépései felől nyit teret az értelmezésnek.

A „Multilingual Tradition in Hungarian Literature from Vojvodina” [A többnyelvűség hagyománya a vajdasági magyar irodalomban] című tanulmány a multikulturalizmus és a többnyelvűség szövegeképző karakterét vizsgálja a regény eltérő műfajaiban. E szövegeképző karakter legfontosabb forrásait az elődök mítoszaiban és legendáiban találja meg, melyek a multikulturalizmus és a többnyelvűség nyelv-

vi eredetét adják. Ezek közé tartozik az Osztrák–Magyar Monarchiának, valamint a korábbi Jugoszlávia fennhatóságának emléke, csakúgy, mint a Balkán-mítosz és a tenger metaforája. Az említett mítoszok és legendák irodalmi működésmódja láthatóvá teszi, hogyan konstituálja a nyelv, a nyelvek az identitást, vagy éppen miként ad(nak) hírt annak hiányáról.

A „»Transfers« in Hungarian Literature from Vojvodina” [„Átszállások” a vajdasági magyar irodalomban] című írás az intertextualitás jelenségeit, valamint a szövegek közötti átszállásokat, áthallásokat és az utazás metaforáját helyezi fókuszába, az irodalmi motívumok pontos és részletekbe menő nyomon követésével. Ezen írás nemcsak azt teszi láthatóvá, hogy az átszállás miként lesz változássá, hanem azt is, hogy milyen módon köti össze mégis az irodalmi utazás eltérő szereplőinek eltérő ösvényeit. Ugyancsak az irodalmi szöveget, valamint annak értelmezési lehetőségeit, értelmezési módjait teszi témává Bence Erika „Phenomena in Education Related to Textual World Experience” [A szövegvilág tapasztalatához kapcsolódó jelenségek az oktatásban] című tanulmánya. A szerző az általános iskolák felső tagozata számára írott olvasókönyvének, munkafüzetének és tanári kézikönyvének használata nyomán gyűjtött tapasztalatok segítségével mutatja meg, hogy az irodalomtanítás nem korlátozódhat a szerzők életrajzában, életútjának megismertetésére; az oktatást szövegközpontúvá kell tenni, hiszen ez ad a diákok számára műismeretet, s ennek nyomán sajátíthatják el a kapcsolódó elméleti ismereteket is. Bence Erika e tanulmánya világossá teszi, hogy a különböző művészetek, tudományok összefüggéseinek és az eltérő oktatási eszközökben rejlő lehetőségek kiaknázása nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a felnövekvő generációk viszonylatokban tudjanak gondolkodni mind az irodalomról, mind más művészeti alkotásokról, valamint bármely, a világot érintő kérdéstről. A szövegekkel és a művészeti alkotásokkal a szöveg- és alkotás-központú, mégis interdiszciplináris, s a társművészeteket is segítségül hívó meg-

közelítés által kialakított dinamikus kapcsolat megteremti a diákokban a kreatív gondolkodás igényét, nyitottságra és toleranciára tanít, ami saját magunk és mások identitásának megismeréséhez is mindenkor nélkülözhetetlen.

A történeti, a kulturális (és irodalmi) identitással való konstruktív számot vetés lehetőségei mellett a történetiség, a kulturális identitás rekonstrukcióját szem előtt tartó irodalomértelmezések is fontos szerepet kapnak a tanulmánykötetben. A haza, valamint a hazátlanság kérdését illető irodalmi feldolgozás módjait és az ezekből fakadó felismerés lehetőségeit tárja fel Bence Erika „The Demystification of the Concept of Homeland in Hungarian Literature from Voivodina” [A haza fogalmának demisztifikálása a vajdasági magyar irodalomban] című írása. A tanulmány a vajdasági magyar irodalomban megfogalmazódó történeti traumák tapasztalatát, a haza elvesztésének irodalmi lenyomatát és a haza keresésének útjait vázolja, betekintést engedve számos kapcsolódó műbe, és nem nélkülözve az irodalomelméleti fogalmak világos, differenciált és mértékletes alkalmazását sem. E tanulmánya révén a vajdasági magyar irodalmi művek által elbeszélte történetiséggel ismerkedhetünk meg, mely elbeszélés alapját mindenkor a nemzeti identitás kérdése adja.

A határátlépés, a haza, a hazátlanság, valamint a nemzeti identitás kérdésének irodalmi tematizációját nyújtja „Language and Identity in Erzsébet Juhász’s *Határregény*” [Nyelv és identitás Juhász Erzsébet *Határregényében*] című írása is, melyben az irodalmi alkotás értelmezésében rejlő identitáskeresés egyéni és/vagy kollektív lehetőségeit járja körül. Juhász Erzsébet családragénnyé szövődő novellái a hiány és a távolság problémáinak eltérő megfogalmazódásait adják az olvasó számára, emberi sorsproblémákat, melyekkel együtt a határ, a határoltóság különböző aspektusai is felfedetté válnak, érintve például a nyelv, a kultúra, a politika, az utazás és a női identitás határképző jellegét.

Németh Ferenc „Intercultural Reflections on Translating Petőfi into Serbian

Language” [Interkulturális reflexiók Petőfi szerb nyelvre történő fordításáról] című tanulmánya azon kapcsolatot teszi láthatóvá, amely két eltérő kultúra között az irodalom nyomán jön létre. Rámutat, hogy szerb kulturális kontextusban Petőfi és Arany művei azért nyertek meghatározó jelentőséget, mert a XIX. század végén a szerb irodalomból éppen az hiányzott, amit az említett szerzők megalkottak saját nemzetük számára: a népi hősköltemény. Petőfi költeményei a hazafias lelkületet, a társadalmi problémák megfogalmazódását, a forradalmi költészetet képviselte a szerb nép számára is. Éppen ebből fakadt, hogy munkáinak nemcsak számos szerb fordítása látott napvilágot, hanem azok részévé váltak a szerb népi kultúrának, ünnepeknek, jeles alkalmak repertoárjának. A tanulmány abba is betekintést enged, hogy Petőfi költeményeinek népszerűsége miként vált Petőfi-kultusszá Szerbiában, illetve kik voltak a kultusz megeremtői. Mindebből jól láthatóvá válik, hogy a kultúrák közötti kapcsolódás az irodalom által miként lesz egy nép identitásának alakítója. Bence Erika „Social, Historical, and Public Life References in Kálmán Mikszáth’s Prose Work” [Társadalmi, történeti, közéleti utalások Mikszáth Kálmán prózájában] című munkája Mikszáth Kálmán prózaműveinek narratívája és a vajdasági magyarság közötti kapcsolatokat tárja fel, melyek – Németh Ferenc Petőfi-fordításokról írott tanulmányához hasonlóan – ugyancsak két kultúra összeszövődéséről adnak hírt.

Bence Erika és Németh Ferenc Herczeg Ferencről írott közös tanulmánya a plurális szemlélet és értelmezés újabb példáját nyújtja, hiszen megmutatja a szerző *Szelek szárnyán* című alkotásának összetettségét, eltérő művészi dimenzióit, a szecesszióhoz fűződő szoros művészi kapcsolatát, mely vonatkozások mind árnyalják a Herczeg munkásságáról alkotott felfogást, lehetőséget teremtve arra, hogy művei, az eddigiektől eltérő értelmezés által, megmutassák a szerző sokoldalú karakterét.

Németh Ferenc Farkas Geiza vajdasági író, szociálpszichológus jelentőségét

is megvilágítja sokoldalú gondolkodásának és alkotói pályájának bemutatása által („On a Vojvodinian Researcher of the Psychological Relation Between the Individual and the Society” [Egyén és társadalom pszichológiai kapcsolatának egy vajdasági kutatójáról]). Farkas *Démonok közt* című művének részletes olvasata abba is betekintést enged, hogy az egyéni és a társadalmi identitást miként alakítják az ember démonjai: e démonokkal való küzdelme vagy az azoknak való alávetettség. Farkas Geiza munkája ma is fontos adalékkul szolgálhat lélektani, szociálpszichológiai kutatások során, de nemcsak e szempontból számottevő, hanem a karakterformálódás folyamatainak hétköznapi megértése szempontjából is, hiszen a szociális identitás megértéséhez elsősorban önmagunk identitását kell megértenünk.

Az *Individual and Society* című tanulmánygyűjtemény azt célozza, s arra ad lehetőséget, hogy a vajdasági magyar irodalom és kultúra kapcsolódásai és vezérfonala mentén haladva megpróbáljuk kibogozni egyéni és társadalmi létünk szövedékét, újra és újra feltéve az identitás mibenlétének, megfogalmazhatóságának kérdését, más és más perspektívából közelítve azt. Ha végleges választ a kérdés természetéből adódóan nem is lelhetünk, a kérdezés és a feltárás mindenkori pluralitásának igényét és szükségességét Bence Erika és Németh Ferenc tanulmánykötete méltón képviseli.

Bence Erika és Németh Ferenc (2016): *Individual and Society*. ETHOSZ – Virágmandula Kft., Pécs.

Felhasznált irodalom

Figal, G. (2001): *Nietzsche: Eine philosophische Einführung*. Reclam, Stuttgart.

Véry Dalma

ELTE BTK, Irodalomtudományi
Doktori Iskola